

Dr hab. Krzysztof Mielcarek, prof. KUL
Katedra Egzegezy Ewangelii i Pism Apostolskich
Instytut Nauk Teologicznych KUL
krzysztof.mielcarek@kul.pl

Lublin 20.09.2022 r.

**RECENZJA OSIĄGNIĘĆ NAUKOWYCH I AKTYWNOŚCI NAUKOWEJ
DRA SŁAWOMIRA ZATWARDNICKIEGO
ORAZ OPINIA W SPRAWIE NADANIA STOPNIA DOKTORA HABILITOWANEGO**

Recenzja i opinia stanowią realizację postanowienia Rady Doskonałości Naukowej z dnia 30 maja 2022 roku, przekazanego pismem z dnia 30 czerwca 2022 roku przez Rektora Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu. Ostateczny wniosek formułuję na podstawie oceny obejmującej trzy zakresy charakteryzujące Habilitanta i jego dorobek po uzyskaniu stopnia doktora nauk teologicznych: sylwetka naukowa i aktywność akademicka; dorobek naukowy poza rozprawą habilitacyjną; rozprawa habilitacyjna wskazana jako główne osiągnięcie naukowe.

1. Sylwetka naukowa i aktywność akademicka

Sylwetkę naukową habilitanta kształtują studia magisterskie oraz specjalistyczne, które wykraczają poza dziedzinę nauk teologicznych, ponieważ pierwszym jego stopniem naukowym jest tytuł magistra inżyniera nadany 29.09.2000 r. przez Politechnikę Częstochowską. Trzydzieści lat później p. Sławomir Zatwardnicki ukończył studia z teologii w Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu, gdzie 25.06.2013 r. uzyskując tytuł magistra teologii w zakresie teologii biblijnej, na podstawie pracy zatytułowanej „Hermeneutyka wiary w nauczaniu papieża Benedykta XIV” napisanej pod kierunkiem ks. dr hab. Rajmunda Pietkiewicza, Już ta praca zawierała wyraźne motywy refleksji systematycznej. Dwa lata później (w 2015 r.) uzyskał licencjat z teologii biblijnej, a następnie skierował swoje zainteresowania ku teologii dogmatycznej i pod kierunkiem ks. prof. dr hab. Włodzimierza Wołyńca napisał tezę doktorską pt.: „Chalcedońska formuła ‘bez zmieszania i bez rozdzielania’ w świetle dokumentów Międzynarodowej Komisji Teologicznej” (Wrocław: PWT 2017), na podstawie której 28 września 2017 r. uzyskał tytuł doktora nauk teologicznych w zakresie teologii dogmatycznej.

Od 01.03.2019 jest adiunktem przy I Katedrze Teologii Dogmatycznej, PWT we Wrocławiu, chociaż od 2020 r. został przypisany do pracowniczej grupy badawczej przy tej katedrze.

O profilu naukowym habilitanta świadczą jego zaangażowania w gremia naukowe (Towarzystwie Teologów Dogmatyków, Stowarzyszeniu Teologów Fundamentalnych,) i aktywne uczestnictwo w sympozjach naukowych na poziomie krajowym, które zaowocowały szeregiem wartościowych publikacji.

Jako sekretarz redakcji Wrocławskiego Przeglądu Teologicznego podejmował współpracę z polskimi i zagranicznymi ośrodkami naukowymi i to zarówno zachodnimi jak i wschodnio- czy środkowo-europejskimi. Dzięki jego staraniom redakcja zyskała nowych autorów i recenzentów (również spoza Polski), a czasopismo zostało dostosowane do norm przewidzianych dla czasopism naukowych (Open Access, system OJS; DOI, ORCID, etc.) i oczekuje na zakwalifikowanie do międzynarodowych naukowych baz danych (ATLA, SCOPUS). Powierzono mu również koordynację realizacji dotacji MNiSW i nadzór nad realizacją grantów uczelnianych dla PWT.

Jego doświadczenie dydaktyczne na poziomie akademickim jest nieco skromniejsze i ogranicza się do dwóch semestrów zajęć z teologii fundamentalnej i religiologii w PWT (2018, 2019) oraz semestralnego wykładu z teologii dogmatycznej (chrystologia i trynitologia) w Studium Teologiczno-Katechetycznym w Legnicy (2020 r.). W latach 2018-2021 r. habilitant współprowadził też seminarium naukowe dla magistrantów i doktorantów, a obecnie jest promotorem pomocniczym (sic!) powstających obecnie trzech prac magisterskich.

Obok zaangażowania o charakterze naukowym dr Zatwardnicki poświęca swój czas na popularyzację wiedzy teologicznej, współorganizując spotkania międzynarodowej Szkoły Życia Chrześcijańskiego i Ewangelizacji Świętej Maryi z Nazaretu Matki Kościoła. Prowadzi również wykłady w ramach Kursu Formacyjnego organizowanego w Domu Formacji Stałej Kapłanów Archidiecezji Wrocławskiej w Sulistrowiczkach (2021 r.). Od czasu uzyskania stopnia doktora teologii wygłosił w sumie ponad dziesięć konferencji popularyzujących tematykę teologiczną oraz konferencji lub nauk rekolekcyjnych.

2. Dorobek naukowy poza rozprawą habilitacyjną

Bogaty dorobek naukowy i popularno-naukowy dra Sławomira Zatwardnickiego składa się w sumie z 4 monografii naukowych; 43 artykułów opublikowanych w czasopismach o profilu naukowym; 8 artykułów w ramach monografii wieloautorskich oraz 8 naukowych recenzji, z których niektóre bliskie są spełnienia kryterium artykułu recenzyjnego. Liczba opracowań popularyzatorskich przekracza 200 i tym samym uniemożliwia ich bliższą prezentację.

Dorobek po uzyskaniu doktoratu nie przedstawia się już tak imponująco. Poza rozprawą przedstawioną jako główne osiągnięcie naukowe, dr Zatwardnicki opublikował monografię na temat ksiąg natchnionych i ich interpretacji inspirowanych myślą Josepha Ratzingera (Lublin: 2021), która tematycznie zdaje się pokrywać z rozprawą habilitacyjną, podobnie jak szereg artykułów opublikowanych po 2017 roku, które niekiedy ukazywały się w dwóch odrębnych wersjach językowych. Tym niemniej dorobek ten jest bardzo znaczący i składa się z 18 artykułów w czasopiśmie naukowych¹, 3 tekstów w opracowaniach wieloautorskich, artykułu recenzyjnego i 6 recenzji.

Doświadczenia zdobyte podczas specjalistycznych studiów biblijnych i dogmatycznych sprawiły, że tematyka będąca przedmiotem publikacji naukowych habilitanta oscyluje wokół tych dziedzin teologii wraz z motywami apologetycznymi należącymi do teologii fundamentalnej. Przy czym tematyka biblijna ogranicza się przede wszystkim do refleksji systematycznej należącej do zagadnień wstępnych takich jak hermeneutyka, objawienie i natchnienie. Najszerzej w publikacjach habilitanta reprezentowana jest tematyka teologii systematycznej, a zwłaszcza chrystologii, mariologii, eklezjologii, charytologii, antropologii i eschatologii. Znacząca część publikowanych artykułów znalazła odzwierciedlenie w treści rozprawy habilitacyjnej². Jednakże pewna ich liczba stanowi niezależne pola badawcze.

Należą do nich artykuły poświęcone tzw. „radikalnej ortodoksji” w teologii, która postuluje radykalne rozszerzenie pola badawczego przez teologów, a przede wszystkim zwraca uwagę na liturgiczny kontekst uprawiania teologii³. Habilitant badał również relację obecności Chrystusa w Eucharystii do tejże w Słowie Bożym na podstawie koncepcji Roberta Sokolowskiego⁴, podkreślającego związek przeszłości i terażniejszości w celebracji eucharystycznej;

---

¹ Na krytyczną uwagę zasługuje fakt, że autor nie przesłał zaktualizowanej dokumentacji, gdzie jego dwa artykuły z 2022 nie mają już statusu „w przygotowaniu” lecz zostały opublikowane, odpowiednio w *Collectanea Theologica*: Zatwardnicki, S., The “Just Once” and “Once for Ever” of the Word of God. *Collectanea Theologica*, 92,1 (2022), 89-112. <https://doi.org/10.21697/ct.2022.92.1.04> i *Verbum Vitae*: Zatwardnicki, S., Henryk Witczyk’s Approach to Inspiration, Truth and Salvation: Henryk Witczyk, Natchnienie. Prawda. Zbawienie (Poznań: Pallottinum 2020). Ss. 425. 57,50 PLN. ISBN 978-83-7014-883-6 (hardcover). *Verbum Vitae* 40,1 (2022), 263–277. <https://doi.org/10.31743/vv.13578>. Ten drugi doczekał się nawet polemiki ze strony ks. prof. Henryka Witczyka, autora recenzowanej monografii: tenże, What Are the Inspiration of the Sacred Scripture, Truth and Salvation? In Response to Sławomir Zatwardnicki, *Verbum Vitae* 40,1 (2022), 279–299. <https://doi.org/10.31743/vv.13624>.

² Autor sam przyznaje, że część materiału przedstawionej monografii była już wcześniej publikowana, a na potrzeby tej obecnej została zmodyfikowana i zredagowana.

³ “Radical Orthodoxy as Suspended Middle”, *WPTeol* 27,2 (2019), 121-147.

⁴ The Eucharistic Presence and Making Christ Present in the Word of God: A Study Inspired by the Views of Robert Sokolowski, „*Collectanea Theologica*” 91,5 (2021), 117-145 (N.B. w zapisie bibliograficznym brak numeru tomu!); <http://doi.org/10.21697/ct.2021.91.5.04>.

zagadnienie jedności eucharystycznego stołu Słowa i Ciała Chrystusa, a także relację czasu i wieczności w wydarzeniu eucharystycznym⁵.

3. Rozprawa habilitacyjna

Głównym osiągnięciem naukowym, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.), a które habilitant przedstawił do oceny naukowej jest rozprawa zatytułowana *Od teologii objawienia do teologii natchnienia*. Studium inspirowane twórczością Geralda O'Collinsa i Josepha Ratzingera (Lublin: Wydawnictwo Academicon 2022), ss.812, p-ISBN: 978-83-62475-91-9, e-ISBN: 978-83-62475-92-6, DOI: 10.52097/acapress.9788362475919.

Monumentalna rozprawa wrocławskiego teologa składa się z dwóch części, z których pierwsza jest prezentacją refleksji o objawieniu i natchnieniu australijskiego jezuitę o. Geralda O'Collinsa oraz papieża Benedykta XVI, a druga w ramach pięciu bardzo obszernych rozdziałów prezentuje poglądy autora. Przedmiotem teologicznego namysłu stały się wybrane dzieła obydwu teologów, co przynajmniej w przypadku tego drugiego zupełnie nie dziwi ze względu na ogromną spuściznę literacką, którą po sobie pozostawił. Dr Zatwardnicki nie ogranicza się do tekstów swoich dwóch inspiratorów, czerpiąc z licznych opracowań innych autorów i dokumentów Kościoła, w tym przede wszystkim z dokumentu Papieskiej Komisji Biblijnej *Natchnienie i Prawda Pisma Świętego*⁶. Punktem wyjścia swoje refleksji czyni jednak nie tekst Pisma Świętego, ale refleksję teologów systematycznych (25-26).

Celem jest, jak się wydaje, wskazanie znaczenia teologii dogmatycznej dla rozumienia natchnienia (27). Dla zrealizowania którego autor posługuje się metodami pozytywną (rozdz. 1-3) i spekulatywną, w drugiej części swojej monografii. Natomiast uzasadnieniem podjętych działań jest brak „teologicznych opracowań doktryny natchnienia, zwłaszcza całościowych” (s.14)⁷.

Adekwatnie do zastosowanej metody, pierwsza część książki polega przede wszystkim na uporządkowaniu i usystematyzowaniu poglądów wybranych autorów pod kątem przyjętej tematyki. Natomiast w drugiej części autor stara się twórczo rozwinąć zaprezentowaną tematykę,

⁵ „Eucharystia jako ‘miejsce osobliwe’. Na marginesie monografii Piotra Liszki pt. ‘Wpływ nauki o czasie na refleksję teologiczną’”, *Caritas Christi urget nos*. Księga Jubileuszowa dedykowana Ojcu Profesorowi Piotrowi Liszce CMF (red. Jacek Froniewski; Wrocław: PWT 2022), 377-393.

⁶ Słowo, które od Boga pochodzi i mówi o Bogu, aby zbawić świat, tłum. polskie H. Witczyk (Kielce: Verbum 2014).

⁷ Może nieco dziwić fakt, że przywołując opracowanie na temat natchnienia H. Muszyńskiego, autor odnosi się jedynie do rozdziału we *Wstępie ogólnym do Pisma świętego* pod redakcją J. Szłagi, a nie wspomina o stustronicowej monografii tegoż z lat osiemdziesiątych: *Słowo natchnione. Zarys teologicznych treści natchnienia biblijnego* (Kraków: Polskie Towarzystwo Teologiczne 1983). Pozyceji tej brakuje również w wykazie bibliograficznym.

uzupełniając ją poglądami innych teologów. Prezentując szeroką paletę teologicznych zagadnień dotyczących objawienia i natchnienia, autor podejmuje jednocześnie próbę ukazania „w jaki sposób teologia dogmatyczna może przynieść pogłębione rozumienie natchnienia” (29).

Nie będąc specjalistą od teologii systematycznej nie jestem w stanie stwierdzić, jak duży jest wkład autora w tej dziedzinie, choć z pewnością polska dogmatyka nie znała do tej pory tak rozległego opracowania na temat objawienia i natchnienia. Opinie recenzentów wydawniczych (H. Seweryniak, R. Woźniak) zdają się jednoznacznie doceniać zarówno wkład autora w wymiarze refleksji teologicznej, jak i wykorzystania źródeł dotyczących badanej tematyki.

Identyfikację „nowości” myśli Zatwardnickiego utrudnia nieco fakt, że przechodzi on dosyć płynnie od prezentowania wykorzystywanych przez siebie źródeł do refleksji własnej i z powrotem. Taki sposób pisania wymaga od recenzenta detektywistycznych umiejętności i drobiazgowej analizy treści, co przy kolosalnych rozmiarach monografii jest trudne do wykonania. Sam autor wymienia w zakończeniu dwanaście wniosków, które są wynikiem jego teologicznego namysłu nad kwestiami objawienia i natchnienia, ale wiele z nich trudno nazwać oryginalnymi.

Zatwardnicki podkreśla między innymi objawieniową i tradycjotwórczą rolę słowa natchnionego posługując się kategoriami zaczerpniętymi od O'Collinsa, a przy okazji podkreślając rolę wspólnoty apostołów i działanie Ducha Świętego wewnątrz Kościoła, dzięki któremu możliwe było powstanie samej Tradycji i jej owocu – Pisma Świętego. Za Ratzingerem uznaje, że Tradycja rodzi się w doświadczeniu spotkania z Panem i Duchem Świętym, traktując Pismo Święte jako rodzaj „pieczęci” Ducha Świętego na Tradycji apostołskiej obejmującej doktrynę, kult i życie.

Wrocławski teolog akcentuje udział tekstów biblijnych w kształtowaniu Kościoła, dzięki aktywnej obecności Chrystusa Głowy pośród swojego ludu i Jego obecności poprzez Ducha w tekstach ksiąg biblijnych. Ta duchowa więź Chrystusa z Kościołem i Słowem umożliwia proces uświęcenia członków wspólnoty, który stale się pogłębia i zmierza ku ostatecznemu spełnieniu. Autor usiłuje jednocześnie powiązać Boży dar natchnienia w jego wymiarze indywidualnym i wspólnotowym, przekonując, że ma on z konieczności także swój wymiar urzędowy równy powadze urzędu apostołskiego (DV 7).

Chrystologiczno-pneumatologiczny charakter pism świadczy zdaniem Zatwardnickiego o ich głębokim związku z sakramentem Eucharystii oraz z darem Ducha Świętego dla Kościoła, ponieważ powstanie świętych tekstów było możliwe „na mocy sakramentalnego zjednoczenia z Panem” (721). Rola Ducha Świętego w kształtowaniu Słowa Bożego nie usuwa podstawowego znaczenia Chrystusowego Wcielenia lecz wspiera je i dopełnia, permanentnie kierując

obcującego z tekstami Pisma Świętego ku Słowu Wcielonemu, czyli ku Chrystusowi. Budowanie Ciała-Kościoła przez Ducha (także w darze natchnienia dla hagiografów) jest kolejnym etapem Bożego planu, którego szczytem było zbawcze dzieło Boga-Człowieka.

Dolnośląski dogmatyk podkreśla wreszcie diachroniczny charakter natchnienia biblijnego. Jego zdaniem wykorzystanie przez autorów natchnionych wcześniejszych, starotestamentowych tradycji przygotowywało lud Boży do przyjęcia przyszłego objawienia w Chrystusie i pośrednio miało charakter eklezjotwórczy, ale dopiero przymierze w Chrystusie miało charakter ostateczny. Zatwardnicki posuwa się do zaproponowania „paradygmatu Niepokalanego Poczęcia” jakoby natchnienie udzielone w okresie Starego Przymierza dokonało się „ze względu na przyszłe zasługi Chrystusa” (604) i umieszcza starotestamentowych hagiografów w roli świętych członków niebiańskiej wspólnoty, oddziałujących na autorów Nowego Testamentu i wspólnotę pierwotnego Kościoła. W jego holistycznej wizji jest nawet miejsce na rolę Maryi Wniebowziętej w procesie „rodzenia” tekstów Nowego Testamentu (606).

W ostatnich rozdziałach wrocławianin proponuje spojrzenie na Biblię w kategoriach eklezjologicznych, zestawiając jej świętość z niedoskonałościami będącymi wynikiem udziału człowieka w jej powstaniu. Jego zdaniem „świętość Pisma wynika z bezwarunkowego wydania się Słowa Wcielonego w wypowiedzianym przez Nięgo (...) słowie” niezależnie od grzeszności i niewierności ludu (626-632). Natomiast świętość Biblii wynika z ukazywania Świętego i umożliwienie Mu działania, które czyni świętymi członków Kościoła. Takiemu ujęciu odpowiadają koncepcje współczesnych teologów, którzy podkreślają sakramentalny charakter słowa Bożego. Zdaniem Zatwardnickiego poszczególnych sposobów obecności Bożej nie należy ze sobą mieszać ani utożsamiać. Pierwszeństwo w tym wypadku należy się Eucharystii nawet jeśli Pismu Świętemu również należy się cześć. Podkreślenia wymaga natomiast związek Słowa Bożego z Eucharystią, a tym samym ich kontekst liturgiczny. W liturgii bowiem ujawnia się moc Słowa, które realizuje się nie tylko zewnętrznie ale i we wnętrzu słuchającego jako *communio* z Panem.

Refleksję zamyka eucharystyczna hermeneutyka Pisma, która zdaniem autora ma polegać na uznaniu pierwszeństwa wątku paschalnego w przekazie biblijnym. Podczas godziny Jezusa dokonuje się najgłębsze odsłonięcie sensów tekstów starotestamentalnych i ukształtowane zostaje definitywne misterium eucharystyczne (Pascha przeobraża się w Eucharystię), a „natchnione słowa przechodzą do ich ‘wcielenia’ w żywego Pana (por. J 5, 39-40) obecnego w Najświętszym Sakramencie” (620 i 702). Takie ujęcie uprzywilejowuje liturgię, będącą przestrzenią odczytywania sensu Pisma Świętego rozumianego jako werbalny aspekt działania

sakramentalnego, a jednocześnie w relacji zwrotnej sakrament prowadzi do słowa, „bez którego nie jest możliwe życie eucharystyczne” (778).

Ocenę badań dra Sławomira Zatwardnickiego wypada zacząć od krytycznych uwag szczegółowych. Pierwsza z nich pojawiła się już wyżej. Jest nią wskazanie specyficznego stylu autora, który płynnie przechodzi od wspomniania myśli innych teologów do swojej osobistej refleksji i z powrotem. Czytelnik ma chwilami wrażenie, że refleksja płynie wspólnym nurtem bez oglądania się na to, z którego źródła ona pochodzi. Autor wykazuje również chwilami tendencje publicystyczne, ujmując tematykę z wielkim zaangażowaniem, ale bez koniecznego zimnego naukowego namysłu. Stąd motywy skąd inąd oczywiste i należące do głównego nurtu katolickiej nauki o objawieniu i natchnieniu zyskują rangę naukowych odkryć lub też prawd, których za wszelką cenę należy bronić jakby były zagrożone lub jeszcze zupełnie nieodkryte.

Język pracy jest żywy i merytorycznie poprawny, chociaż od czasu do czasu pojawiają się pewne stylistyczne lapsusy. Np. „Odślonięciu się Boga nie może nie sekundować ujawnienie wiedzy o objawiającym się (44); „wnioski [Komisji przyp. aut.] Wiary i Ustroju” (128); „Pewnego rodzaju podobieństwo (w niepodobieństwie) między nimi” – o O’Collinsie i Ratzingerze (20). Zdarzają się niekonsekwencje: autor najpierw deklaruje, że jego pracę uzasadnia brak ujęcia całościowego, po czym charakteryzując swój projekt stwierdza: „Rezygnacja z ujęcia całościowego pozwoli podjęte kwestie przebadac gruntowniej, niż byłoby to możliwe w bardziej przekrojowym ujęciu” (29).

Czy autorowi udało się osiągnąć zapowiadane cele? Cóż, można powiedzieć, że został on sformułowany na tyle ogólnie, że w pewnym sensie został zrealizowany wielokrotnie. Z kart poszczególnych rozdziałów wyciera bowiem nieustanny apel o docenienie refleksji dogmatycznej w dyskusji o natchnieniu. Rozważania Zatwardnickiego obejmują ogromną liczbę zagadnień, które stara się uporządkować według sobie znanych kryteriów. Każdy z rozdziałów drugiej części monografii niewątpliwie nawiązuje do przyjętego pola badawczego, ale przy okazji porusza, przynajmniej pobieżnie szereg innych zagadnień. W ten sposób powstała monografia czyni zadość przyjętemu celowi i jednocześnie nieco od niego odchodzi. Być może przyczyną takiego stanu rzeczy jest decyzja stojąca u samego początku działań autora, który punktem wyjścia swojej refleksji o natchnieniu uczynił teologię dogmatyczną? (25)

Formalna strona rozprawy habilitacyjnej zasługuje na wysoką ocenę. Autor nie ustrzegł się jednak pojedynczych drobnych błędów, które recenzent wskazał wyżej w przypisach.

4. Opinia w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego

Biorąc pod uwagę wartość zarówno rozprawy habilitacyjnej, jak i reszty dorobku naukowego, przedkładam Senatowi Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu pozytywną opinię o nadaniu stopnia doktora habilitowanego nauk teologicznych p. dr Sławomirowi Zatwardnickiemu. Uważam, że wszystkie ustawowe wymagania zostały przez niego spełnione w stopniu wystarczającym. Poziom naukowy przedłożonego dorobku i jego objętość nie budzi zastrzeżeń, a twórcze dokonania habilitanta i jego żywe zaangażowanie w popularyzację teologii skłaniają jednoznacznie do poparcia jego awansu naukowego.

Lublin, 20 września 2022 r.

Dr hab. Krzysztof Mielcarek, prof. KUL

Instytut Nauk Teologicznych KUL